

Dörgő Tibor

# Szabó Lőrinc közelében

Amiről a dedikációk mesélnek

Az ötven éve, 1957. október 3-án elhunyt Szabó Lőrincről sokan megírták már az emlékeiket, pályatársak, barátok, mások mellett Illyés Gyula, Kodolányi János, Bernáth Aurél, Domokos Mátyás, Hárs Ernő.<sup>1</sup> Következzék most néhány dedikációjának háttértörténete!

A dedikált kötetek Berky Dénesné tulajdonában vannak, és nagy becsben tartva őrzi ezeket mint életének másfél évtizednyi szakaszának emlékeit, amit Szabó Lőrinc közelében tölthetett. A költő lányával, családi becenevén Kisklárával – akivel egyidős volt – társaságban ismerkedett meg 1940 körül, még gimnazista korában. Az irodalomért rajongó fiatal lányt az egymásra találó rokon lelkek öröme mellett vonzotta a lehetőség, hogy személyesen is találkozhat a híres költővel. A lányok barátsága tartósnak bizonyult, és ez megnyitotta számára a Volkmann utcai lakás ajtaját is. Szeretettel fogadták, és ahogy teltek-múltak az évek, egyre inkább „családtagnak” számított. Kora tavasszal aranyesőággal örvendeztette meg a költőt, aki a remény ébredését írta meg 1954-ben *A forzi-cia éneke* című versében: „visszakapta látó szemét / a gyászos tél után a nép...” Kodolányi jegyezte fel a költőről, mennyire szeretett ajándékozni, és hogy maga díszítette a karácsonyfát. Ehhez az ünnephez fűződik az első dedikáció. A legutóbbi gyűjteményes kiadás címlapjára került a tollal írt bejegyzés<sup>2</sup> (Szabó Lőrinc összes versei 1922–1943. 2. kiad. Bp.: Új Idők Irodalmi Intézet Rt., 1944.):

*Sylvia-nak / kézcsókkal és sok-sok jókívánsággal, / Szabó Lőrinc / Budapest, 1953 karácsonyán*

Időközben Sylvia már gyakorlottan gépelt, és az ízületi bántalmakkal küszködő költő többször megkérte, hogy segítse ki a gépelésben. Egy téli estén hosszúra nyúlt a diktálás, és csak a befejezésekor eszméltek rá, hogy szokatlanul sokáig maradt. Szabó Lőrinc tudta, hogy Sylvia férje féltékeny természetű – bár erre ő okot nem adott, mindig csak úgy tekintett rá, mint „a lánya barátnőjére” –, és mentő ötlete támadt. Leemelte a polcra egy régebbi kötetét, és gyorsan bejegyzést írt a szennycímoldalra. Nehogy baja legyen belőle – mondta, amikor átnyújtotta az ajándék könyvet (TücsökHzene: Rajzok egy élet tájairól. Bp.: Magyar Élet, 1947.):

*Sylvia-nak / köszönettel, és igazolásúl a „kimaradásáért”, / Bp, 1954 jan. 23. (este 7<sup>o</sup> 45!) / Sz. L.*

<sup>1</sup> Homlokodtól fölfelé: In memoriam Szabó Lőrinc. Vál., szerk. Domokos Mátyás. Bp.: Nap, 2000.

<sup>2</sup> Minden alábbi dedikáció is kék tintával íródott.

Ez évi egyik levelében említi, hogy Sylviát valamilyen közbenjáró segítségre is megkérte, a rokon Panyiczkyék érdekében. A határozott fellépésű fiatalasszony szívesen segített.<sup>3</sup>

Szabó Lőrinc számára az ötvenes évek első felében a „kenyérkereső robot”-ot a műfordítás jelentette. Thomas Hardy *Egy tiszta nő* című regényén dolgozott, amikor a betoppanó Sylviát arra kérte, olvassa fel hangosan azt a részt, mellyel most készült el, mert hallani szeretné, hogy így jobban megítélhesse, jól sikerült-e. A lány először zavarba jött, mert Kisklára ekkor már színész nő volt, hogy is érne fel hozzá. De aztán mégis elkezdett olvasni, és egyre inkább elragadtatva a leíró részlettől, átszellemülten olvasott: „Esztenők óta nem volt ilyen tél...” A mintegy oldalnyi szöveg a regény 43. fejezetéből a mű talán legkülönösebb hangulatú leíró része, a téli környezet megjelenítése. – Maga nagyon szépen artikulál! – dicsérte meg a fordító Sylviát, miután befejezte a felolvasást. A regénnyel utóbb meg is ajándékozta; a dedikáció nem az 1952-ben megjelent első, hanem az átdolgozott második kiadás címlapjára került (Bp.: Új Magyar Könyvkiadó, 1955.):

*Sylviának, / baráti szeretettel, / Sz. Lőrinc*

A feszélyezetlen baráti kapcsolat hozta el a következő kis epizódot. A költő gyógykezelésen volt a Gellért fürdőben, amikor Sylvia benézett hozzá. A szálló teraszán beszélgettek. Egyszer csak odalépett hozzájuk egy jampec fiatalember, és megkérdezte: – Maga Szabó Lőrinc, a költő? – Én vagyok – felelte, és örült, hogy ilyen népszerű, felismerik. – Tudja, mivel lehet pénzt keresni? Írjon nekünk slágerszövegeket, majd megzenésíjtük! – A költő erre már felfortyant, hogy jön valaki ahhoz, hogy megmondja neki, mit írjon, és elzavarta a tolakodót. A politikai olvadás azután végre meghozta számára a saját kötetet, amelyet Sylviának is dedikált a címlapon (Szabó Lőrinc válogatott versei 1922–1956. Bp.: Magvető, 1956.):

*Sylviának, / baráti szeretettel / Lőrinc / 1956 VI. 5.*

November közepén történt, hogy amikor felesége, Nagyklára kiment a szobából, a költő hirtelen egy kis összehajtott cédulát nyomott Sylvia kezébe. – Tegye el! – súgta –, vigyen virágot Erzsikének a névnapjára! – Sylvia csak hazafelé a villamoson hajtogatta ki a papírlapot: a Farkasréti temető egyik parcellájának a száma volt ráírva. A kívánt napon eleget is tett a kérésnek. Amikor a sírnál álldó-gált, két nagykabátos férfi (idősebb és fiatalabb) érkezett oda, szintén virággal a kezükben. Csodálkozva néztek rá, de egyikük sem szólalt meg. A két ismeretlen talán a szeretett asszornynak, Vékesné Korzati Erzsébetnek férje és fia lehetett.

A költő nagy gondot fordított a kéziratok javíthatására, a nyomdai korrekktúrákra. Domokos Mátyás kérdésére, hogy miért dolgozik olykor a kiadói korrekktorok helyett is, elmondta, hogy „igazi természetemmel szemben fejlesztettem ki magamban a rendmániát”. Sylvia többször látta, hogy az elkészült könyveibe is bele-belepörgetett, kijavította a nyomdahibákat. Titkolt szerelméről szóló utolsó könyvének ilyen javított példányát kapta tőle az alábbi dedikálással (A huszonhatodik év: Lírai rekviem százhusz szonettben. Bp.: Magvető, 1957.):

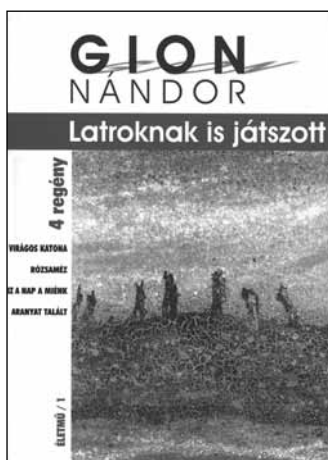
*Sylviának / 1957 V. 15.-én / Sz. Lőrinc*

<sup>3</sup> „Tulajdonképpen Sylvia barátnőnkön fordul most meg minden.” In: Harminchat év: Szabó Lőrinc és felesége levelezése (1945–1957). 2. köt. 5. a. r. Kabdebó Lóránt. Bp.: Magvető, 1993. 448. Berky Dénesné sajnos már nem emlékszik az ügy részleteire, de általában sikeresen el tudta intézni, amire vállalkozott.

A költő halála után Sylvia nem szakadt el a családtól. Nagyklárával is tartotta a kapcsolatot, de főként Kisklárával maradt meg bensőséges viszonya, aki egyik fiának a keresztanyja is lett. A családtagok tudták, hogy maga Szabó Lőrinc is kedvelte Sylvia-t, ezt fejezi ki a dedikáció, melyet a költő már nem tudott saját kezűleg a címlapra írni (Szabó Lőrinc összegyűjtött versei. Bp.: Magvető, 1960.):

*Sylvia-nak, Dénesnek -, / - Apuka helyett - / sok szeretettel: / Kisklára / 1960. dec. 5*

## Kié ez a nap?



„A regény az, amelybe megfelelő közvetítéssel szinte minden belefér, aminek értelme van az életben, sőt, az is, ami első vagy talán második pillantásra is értelmetlennek, egzaltáltnak, zavarosnak látszik. A jó regényben végezetül minden a helyére kerül, és mindig felmerülnek újabb kérdések és kételyek, amelyek újabb regények születését várják.” Így nyilatkozott Gion Nándor egy 1993-as beszélgetés alkalmával, amikor a regény műfajáról kérdezték. Talán ezek az egymásból következő kérdések és kételyek szülték a méltán híressé vált regényegyüttest, melynek első darabja 1973-ban jelent meg *Virágos katoná* címmel, és amely csak közel tíz évvel később kerülhetett a magyarországi olvasók kezébe. Az író ezt követően a kötetet további három művel bővítette, így láthatott

napvilágot 1976-ban a *Rózsaméz*, majd 1997-ben a már Magyarországon írt *Ez a nap a miénk*, és végül 2002-ben a regényfolyam utolsó darabja, amely az *Aranyat talált* címet kapta. A szerző eddigi hagyományához igazodva, *Latroknak is játszott* címen a Noran Kiadó gondozásában ez évben a tetralógia egy kötetben került kiadásra, ez pedig kellő alapot szolgáltat arra, hogy a műveket ne csak egyenként, de együttesen is értelmezzük. Ezt a négy regény kronológiája is alátámasztja, hiszen a cselekmény 1898-ban indul, és az 1950-es évek környékén fejeződik be.

A Gion-művek befogadástörténetének áttekintésekor találkozhatunk olyan megközelítéssel, amely kifejezetten az időrendet, illetve az ehhez kapcsolódó valós történelmi események regénybeli megjelenését, majd a helyszínül szolgáló Szenttamás, a bácskai régióhoz tartozó község különböző nemzetiségeinek együttéléséből fakadó konfliktusait emeli ki. Szenttamás olyan vajdasági terület, amely a huszadik század során ötször él meg hatalomváltást, miközben hol egyik, hol másik nemzetiséget sújtják az éppen aktuális háborúk, a kitelepítések, az elrettentésül szolgáló megtorlások. Ezek a tények már önmagukban elegendőek ahhoz, hogy a történetalakításban kiemelkedő helyet kapjanak, és a történelmi regény tradíciójához is illeszthetőek legyenek a művek.

Olyan írások is születtek, melyek a dél-amerikai szerzők műveivel rokonítják Gion Nándor prózáját, elsősorban a *Virágos katonát*, és ebből következően

a mágikus realizmus irányzatához sorolják. Az elemzések legfőképpen a sajátos realista ábrázolást tartják mértékadónak, amelyben azonban nem a tényleges valóságábrázolás, hanem a mítosz, illetve a legenda megteremtésének metaforái kapják a nagyobb hangsúlyt. Ezt a képet árnyalhatja egy kitétel, miszerint a történetek valamilyen okból kifolyólag mégsem válhattak teljes mértékben mítosszá, és ebből következően Gion Nándor a mágikus realizmus egy különleges formáját valósítja meg. Ferdinandy György többek között e jelenség okait kutatva, Gabriel García Márquez Macondója és Gion Szenttamása között vonva párhuzamokat, a következőket írja: „Miért van, kérdeztük, hogy a vajdasági Szenttamás helyett a kolumbiai Macondo lett az emberi magárahagyatottság, a perifériára szorulás világméretű szimbóluma? Talán azért, mert a provincializmus fullasztó levegőjét csak az tudja visszaadni, aki – túllépett a provincializmuson.” Ugyan Ferdinandy 1978-as cikkében számos további, a négy regényre egyaránt érvényes kijelentést tesz, ő csupán az első két művet vizsgálva jut ezekre a következtetésekre.

Bár a fontos szempontok kiemelésében eltérhetnek az elemzések, abban egyetértenek, hogy a könyvbeli karakterek mindenképpen említésre méltóak. A regényfolyamnak nincsen szokványos értelemben vett főszereplője, két figurát mégis ki lehet emelni: Rojtos Gallai Istvánt és Csozogó Török Ádámot. Gyermekkoruk óta barátok, és bár időről időre összevesznek és szétválnak útjaik, valójában nagyon is erős a köztük lévő kapocs, hiszen mindketten kilógnak valamilyen módon a körülöttük élők közül. Természetük ugyanakkor igen különböző, Rojtos Gallai őseitől, pásztoroktól örökölt kívülálló és szemlélődő hajlamának ellensúlya Török Ádám tettekész, és ezért örökké bajba keveredő életvitele. Míg Rojtos Gallai elsősorban érteni akarja a körülötte lévő világot, és mindezt a Kálváriadombról szemlélve véli elérhetőnek, addig barátja az életet ténylegesen megélni és irányítani kívánja. Bár sok irodalmi műben jelennek meg ilyen szereplők, akár együttesen is, az egyik legérzékletesebb módon Novalis értekezik e két embertípusról *Heinrich von Ofterdingen* című regényében: „Azok az emberek, akik szerzés-mozgásra, tevékenykedésre születtek, figyeljenek és éljenek meg mindent minél hamarabb. Nekik maguknak kell mindent üstökön ragadniuk, sok állapotot megállniuk, s lelküket valamiképpen fölvertetniük a tárgyak szétszóró sokfélesége s egy-egy helyzet benyomásai ellen; hozzá kell szokniuk, hogy hatalmas történések sodrában is marokra fogják és ügyesen kövessék céljuk fonalát. Nem szabad engedniük a csendes tűnődés hívásainak. Lelkük nem lehet magába fordult szemlélődő; szakadatlanul kifelé kell irányulnia, lennie kell az értelem serény, gyors elhatározású szolgálójának. Ők hősök, és körülöttük viharzanak a történések, vezetésre s megoldásra váróan. Befolyásukra történetté válik minden véletlen; életük pedig szakadatlan láncolata figyelemre méltó, tündöklő, bonyolult és különleges eseményeknek. Másképpen áll a dolog, ama nyugodt, ismeretlen emberekkel, akiknek világa saját kedélyük; tevékenységük a szemlélődés, életük benső erőik szótlan képe. Nyugtalanág nem hajtja őket kifelé. [...] Ők a költők [...].”

Novalis szövegrészlete azért is érdemel nagyobb figyelmet, mert a hős és költő típusának megnevezésén túl azok irodalmi működésére is felhívja a figyelmet, vagyis arra, hogy a történetek tényleges alakításában a hősök vesznek részt, míg ezek értelmezésében a költők. *A Latroknak is játszottban*, úgy tűnik, ez a romantikus hagyomány íródik tovább, méghozzá sajátos módon, hiszen a hős, Török

Ádám korántsem elfogadható erkölcsi szemlélettel rendelkezik, valószínűsíthető, hogy embert is ölt. Ugyanakkor ambivalens mivoltában is képes rá, akár narratív szinten értelmezve, hogy alakítsa a körülötte lévők életét, valódi cselekedeteket hajtvá végre. Talán emiatt történhet meg, hogy halálakor Török Ádám szinte felmagasztosul, és egyfajta profán hősként távozik az élők sorából. A regény cselekménye innentől kezdve külső események bevonására hagyatkozik, így a kötet utolsó darabja, az *Aranyat talált*, már inkább kémtörténetként tartható számon.

Mindez korántsem jelenti, hogy Gallai István ne tudna tetteket foganatosítani, de költő-létének nem ez az elsődleges célja. Ő legfőképpen a Kálváriadombon időzik, ahol nyugodtan szemlélődhet, és kutathatja a Virágos Katona titkát, aki, bár a Megváltót korbácsolja egy képen, boldog. Ahogy a katona is kilóg környezetéből, úgy Rojtos Gallait sem érti a többi ember, és ugyanez történik Gilikével, az ábrándos kiskanásszal, aki magában motyog és az ujjaival játszik, miközben az általa megálmodott mesékben él. Gallai Gilikét nézve döbben rá, hogy a titok az idilli, kitalált világokban való élet. Hogy menekülés-e ez, vagy bizonyos dolgok jobb megértésének lehetősége, az olvasó értelmezésétől függ. Az azonban bizonyos, hogy Gallai elveszti e képességét, amikor visszatér a háborúból, a Virágos Katona már nem segít neki eljutni megálmodott helyeire: „Akkor már tudom: a Virágos Katona elment a Kálváriáról. Idejöttek ezek a nyomorult, jajgató emberek és elűzték.” Emberek eddig is voltak ünnepek alkalmával a Kálvárián, nyilvánvaló tehát, hogy a boldogság elvesztésének igazi oka nem bennük, hanem fájdalmukban keresendő, és Gallait is a háború tette képessé arra – más értelmezése szerint felnőtté –, hogy meglássa ezt a szomorúságot.

Kérdés lehet, hogy ez a fajta boldogság meddig tartható fenn, hiszen Gilike, aki a falu szemében mindössze a falu bolondja, eléri a boldogságot, mert teljes mértékben képes lesz átadni magát képzeletének, de ezért a földi életével fizet. Gallai tehát elszakad e kitalált világtól, és elkezdi élni a hétköznapi emberek életét: elveszi Krebs molnár lányát, az örökké dolgozó Rézit, házat szereznek, gyermekeik születnek, miközben Gallai próbálja megőrizni néhány darabját eltűnt életének, és ezt elsősorban hangszerével, a citerával tudja megvalósítani, annak ellenére, hogy a háború után szerzett karsérülése miatt már a hangszeren sem tud a megszokott módon játszani.

Gion Nándor regényegyüttesében nyilvánvalóan nagy szerepet kapnak a biblikus motívumok, de többnyire nem maradnak utalások szintjén, hanem olyan szöveggörnyezetbe kerülnek, melyekben a motívumok sajátos jelentést tartalmat kapnak. Ilyen lenne a már említett citerázás is, ami egyrészt a költői, művészi alkotással rokon, másrészt viszont több olyan megnyilatkozása is van Gallainak, melyek arra engednek következtetni, hogy a citerázás liturgikus tartalmakkal bír, és nemcsak akkor, amikor már elvesztette az álomvilágokat, hanem álmodozásai közben is: „Egyedül csak a vadlibát láttam, de tudtam, hogy rengeteg ember is hallgatja a zenét, messze lent, a pódium talpazata körül, ahová nem hatolt el a fény. [...] És én sokáig muzsikáltam nekik, szerettem azt a fényesen kivilágított pódiumot a szikrázó korlátjával, a bearanyozott tollú vadlibával, és ahányszor csak elmentem oda, sorra vettem az összes létező hangszereket, és mindegyiken játszottam.” Gallai úgy gondolja, hogy muzsikálása mindenkinek szól, mert minden ember egyforma, amikor a citeraszót hallgatja, ideértve a gyermekeket is.

Török Ádám is az egyetemességet hirdeti, ennyiben rokon Gallaival, hiszen a börtönből kijőve azt állítja, hogy Isten mindenkit egyformán szeret. Nyilvánvaló, hogy a bibliai igazság egy lator szájából idézve, olyan fordulatra enged következtetni, melyet jelképes szinten leginkább a Kálvárián egyre feketülő Krisztus-alak és a fehéredő latrok jeleznek. Ezzel párhuzamosan talán nem is meglepő, hogy Török Ádám lesz az a figura, aki vállalja egy zsidó fiú elbűjtetését, annak minden kockázatával együtt. Lusztig Mártont végül elhurcolják, miközben ő csak annyit mond, hogy „Szentháromság”. A tetralógia végére kiderül, hogy a zsidó család üzlete a Szentháromság téren volt, és a kincseket ott rejtették el. A bibliai tartalmak kiüresedésének példája ez, így vesznek el fokozatosan többletjelentésüket a szimbolikus tárgyak és cselekedetek is a regény folyamán.

Nem kizárólagosan a bibliához köthető rituális tettek kapnak fontos helyet a művekben, a baráti körben történő báránysütés, a kártyázások, a névnap ünneplése olyan rítusok, melyek a szövegek végére már Gallai István szerint sem olyanok, mint régen. Úgy tűnik, hogy akik életben maradnak, nem tudják megtartani a formák szentségét, a szimbolikus tartalmak egyre inkább profanizálódnak, vagy csak eleve olyan módon léteznek, és végül kiüresednek.

Az élehetetlennek tartott citerásfiúból cselekedni kényszerülő férfi lesz, és ezzel a világ rendje is megbomlik, hiszen hiába tudott a hős még valóban hősként távozni, ha szereplőpárjának, a költőnek el kell veszítenie álomlátó képességét, és a formák továbbmutató szerepében nem, csak azok megtartó erejében bízhat. Ezért is történhet meg a *Latroknak is játszott* utolsó lapjain, hogy a Rézi által adott pofonok valójában már senkit nem térítenek észhez.

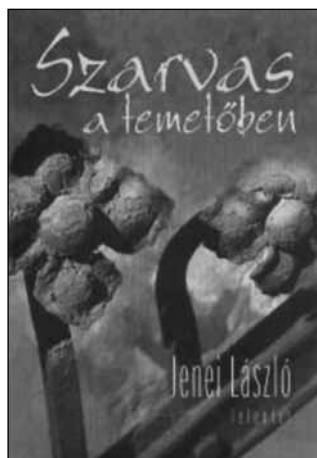
(Gion Nándor: *Latroknak is játszott*. Budapest, Noran, 2007)

Dobás Kata

## Egy jó regény belső árnyai

Ízlésének és hangulatának megfelelőt keresve többnyire az olvasó válogat a könyvek között. Bár szokatlan ennek az ellenkezője, mégis meg-esik olykor. Jenei László *Szarvas a temetőben* című regényét olvasván ez a benyomásunk támadt.

A könyvpiacot jó ideje a kikapcsolódást, a könnyű időtöltést szolgáló szórakoztató művek uralják. A tömegtermelésnek



ezek a gyorsan fogyasztható és még gyorsabban felejtető extazy tablettái ma már ipari méretekben, professzionális módon előállított, az irodalmi sablonok végletekig finomított, olajozott és fűszerezett mixtúrái – és mint méz a legyet, úgy vonzzák az olvasót.

Jenei László munkája nem hozható hírbe ezzel a sokadalommal. A *Szarvas a temetőben* nem

engedi közel magához a lektúr lazaságain nevelkedett olvasót. Mi több, az értékek keresői között is válogat. A cselekmény uralta, hagyományos regények kedvelői csak némi munka befektetése árán kerülhetnek közel hozzá. Többek között a regényszerkezet összetettsége okán is. A regény cselekménye a múlt század harmincas éveiben játszódik Miskolcon. A regény egy házasság története, a férj és két női szereplő, a férj húgának és feleségének az előadásában. A történet így máris megháromszorozódik. Ráadásul úgy, hogy a regénybeli jelen idő a szereplőkkel a tízes években megesett történetek emlékeivel is kiegészül, megfűszereződik. A két idősíki cselekményeinek három látásmód szerinti előadásában bomlik ki maga a regénytörténet.

Az idegbetegségben szenvedő férj gyakran képtelen elkülöníteni egymástól a valóságban és a fantáziájában lejátszódó eseményeket. Érzelmi kötődése feleségéhez és húgához alig különbözik egymástól, s húga, aki később ugyancsak egy házasság révébe ér, feleségként is két úr szolgája marad. A házasságokat kikezdő érzelmi és anyagi viszontagságok a hűg férjét és a báty feleségét lelki tusák sorának megvívása után végül is közel hozzák egymáshoz, ám zaklatott találkozásuk a feleség – a regény lapjain egyébként tisztázatlan – halálához vezet. Homályban marad, hogy Lili, miután szeretője karjaiból a férje után ered, vasúti baleset, vagy öngyilkosság áldozata lesz-e.

A regény négy fejezete közül három a házasság és a köré fonódó érzelmek, érzékenységek, vágyak és fantáziálások különböző szemszögből előadott bemutatásáról, míg a negyedik már csak a férj fantáziájának megidézéséről szól. A két idősíki

és három szálon futó cselekmény – mi tagadás – kezdetben próbára teszi az olvasó befogadói képességeit, ám egy idő után a textus megnyílik, s mintegy jutalmul közel engedi magához a kitartó érdeklődőt.

A szerző harmadik – szemben a fülszöveg tévesen elsőnek aposztrofált – regényével egy izgalmas, őt a magyar prózaművészet derékhadához felzárkóztató munkát tett le a tájékozott közönség asztalára. A művet egyfelől a szerző eddigi munkássága leginkább kidolgozott, legjobb művének, másfelől a mai magyar prózairodalom egyik önálló arcú, karakteres alkotásának látjuk. És ezt mindjárt az első oldalakon szembeötlő, a mimetikus szándékokat híven közvetítő stílusnyelvi teljesítmény egyénien magas színvonalát mondhatja velünk. A regénynek ez az eminens jellegzetessége végső fokon kiemelt szerepet játszik a szemléleteket egymásba tükrözőtető technika összefogottságában, s a hipotetikusan is tagolt struktúra mindvégig sikeres egyben tartottságában. Hiszen a fejezetekre tagoltság, az időhorizont töredezettsége, a valós és a képzelte cselekményesség eltérő közegű integrálása a műegészbe az elasztikusságával – és nem a poetizáló csillogásával – tüntető nyelvi-stílus teljesítmény nélkül aligha lett volna elérhető.

Elasztikus nyelviségével tehát Jenői megteremti azt a stílus közeget, melynek időbeli modulációiban a jellemek egymást idéző önképei reflektálódnak. Ez a megbontott időfolyamba vont kvázi-cselekményesség kikapcsolja, illetve elnehezíti ugyan a hagyományos cselekményvezetést, de – a szerkezetből fakadó kisebb egyenetlenségektől eltekintve – mindvégig uralja a szemantikai argumentumot. Ennek hevederei nélkül a Lili-fókuszú

szerelem darabkái sem lennének összeilleszthetők, és inkább hasonlítanának egy rosszul összerakott szervetlen mozaikfreskóhoz, mintsem egy mégiscsak egzisztáló házasság belső lampion- és viharlámpafényeihez. A fejezeteket olvasva ezért adódhat többször is az a benyomásunk, hogy a regény a szervesség és a szervetlenség finom elegye, hogy a jellemekek szinte áthághatatlan különbözőségeiből fakadó egymásba tükröztetésük, akár a szilárd és a légnemű anyagoknak a keverése is, reménytelen. Hacsak úgy nem, ahogy a kő kavicsra török – s ezt az allúziót itt a jellemekek elméleti állapotára kell hogy vonatkoztassuk –, az meg homokká, majd porrá lesz. Így pedig már akár a füst vagy a köd, a szilárd közeg is széte kerülhet a légneműben.

Más szavakkal szólván úgy véljük, hogy az a regény egészére jellemző magas fokú stiláris elasztikusság, amely egyfelől a mű elvitathatatlan erénye, alkalmasint egy variábilisabb, egy differenciáltabb jellemábrázolás számára is lehetőséget nyithatott volna, s maradt itt kihasználatlanul. Hiszen amíg az egyként bomlott idegzetű, s ennyiben talán igazolhatóan hajszállra hasonló módon, hajszállra hasonló nyelvi eszköztár alkalmazásával megrajzolt testvérpár stiláris figuraként alig-alig különböztethető meg egymástól, addig Lili, a feleség, akit környezetrajza egy falusi milióból, egy nehezen viselt családi környezetből a házasságba menekülő tenyeres-talpas, forró menyecskének aposztrofál, jószerivel mégis ugyanazon eszközökkel és a megkülönböztethetlenségig hasonló vonásokkal felruházva állítatik elénk. Lili alakja nem a vívódásain, lelki hányattatásain keresztül ábrázolt, a házasságban elmagányosodó asszony alakja, nem egy másfajta

milióból érkező másfajta karakter, a befogadó közeghez hanyatló, egyéniségét elvesztő hős, hanem egy, a férje és a sógornője, betegségükben iker alakjához hasonlatos, kontraszt nélküli figura. És nagyjából ugyanezt állíthatjuk a regény többi szereplőjéről is, akik a regény lapjain a differenciálás elhanyagolt lehetőségének okán kénytelenek egymásba oldódni, illetve hasonulni a regény stiláris auráját indukáló testvérpár-ábrázolás technikái közegéhez.

Mint említettük volt, kezdetben a szöveg ellenáll, s a megértéshez az olvasót többletmunka befektetésére serkenti. Némi idő eltelte után azonban az erőfeszítés megtermi jutalmát: a szöveg enged, s élményt nyújtó gyorsasággal hagyja meghódítani magát. Megnyílik, befogadóvá válik, mi több, egy idő után már-már kiismerhetővé lesz. Ám a szerző javára legyen mondva: „már-már”, mert mindéig dimenzionált és színes marad, és mert színtelenné és egysikúvá sohasem szürkül.

S itt, az ismertető elemző stílusúvá váltó szakaszában kell utalnunk a műnek arra a műelemző szemszögéből megkerülhetetlen jellegzetességére, amely a regényszerkezet már említett hipotetikus voltából fakad. Hiszen ez az elemzőtől is a mű szerkezeti konstrukciójához igazodó egyedi megközelítési módot követel. Ha elfogadjuk a kihívást, az udvari, udvarló ismertetésekben túli eszközökkel kell a műhöz közelíteni, s ha a különös konstrukció teremtette belső tereket is fel szeretnénk tární, akkor olyan értelmezési mélyfúrásokat kell végezzünk, amelyek fogalomhasználatukban is leképezik a mű egyediségét. Ezért a metszetkészítő, elméleti eljárások stílusához nem szokott olvasótól előre is elnézést kérünk.



A szöveg, miután befogadta a befogadót, a maga belső rendjének elfogadására készíti az olvasót, aki előtt a regény konceptuális szerkezete így már akadálytalanul tárulhat fel. S ekkor az olvasó megérti, a mondatok sajátos, kimunkált jellegének milyen hangsúlyos szerep jut a Jenei-féle regény-konstrukcióban. A *Szarvas...* szemantikai teljesítményét pótolván, mintegy kiváltja a cselekményesség és a történetiség epikai funkcióit, hogy ekvivalens módon feleljen meg mind a megértés, mind a szemléltetés interpretációs igényének. Az egyszerre esztétizáló és pszichologizáló textúra tartja egyben a cselekmény és a történetiség kvázi erővonalai által összefogott mimetikus teret ott is, ahol egyébként a fejezetek egymásra vonatkoztathatóságát a narratívának a cselekmény által a történeti folyamatba való belépése szabná meg. Itt a textúra szervezi egyfelől egységes struktúrává a cselekmény három fejezetre elkülönített részleteit, és különíti el másfelől a narratívában megképződő textustól mindazokat az utólag az immanens szövegszerkezetet már nem alakító részeket, amelyek a struktúra egyes részleteinek immár csak utólag lecsengő hangjai.

Az utólagosság elbeszélői funkciója az emlékezés által összekötött terek feszültségkeltő hatásának a felerősítése lenne, ám esetünkben a korábbi három, nevesített törzsféjezet motívumai nem anticipálják a későbbi negyedik fejezetben még töredékesen folytatódó cselekmény mozzanatait. Ezért a *Szarvas...* negyedik fejezete inkább tekinthető az eddigiek utólagos árnyalásának, mintsem a korábbiakból szervesen kinövő új interpretációs perspektívának.

Miközben a sorsok alakulása elválaszthatatlan a történetmondástól,

aközben a szuggesztív stílus epikus hatását egyéb alkalmazások is meg támogatják. Ahogyan Jenei a valóság tükröztetésekor a mimetikus eszköztárral bánik, az egyszerre több is és kevesebb is a hagyományos értelemben vett metafizikánál. Több, mert a regényidő idézett körülményeit nem csupán a szereplők tudatsíkjának egymásba villantásával ábrázolja, hanem mert mindezt hasadt tudatú hősök bomlékony képzelein keresztül teszi. És kevesebb is, mert ugyanakkor mindezek háttérben ott érződik a műegész kohéziója érdekében a cselekmény szálait mindvégig biztos kézben tartó, átgondolt írói szándék.

Mivel a *Szarvas...* hősei ítélőképességük hol tartós, hol időszakos hiányának állapotában leledzenek, ezért konstitutív státusuk hatására – amit a rétegzett, ám a karaktermotiválás lehetőségét elhanyagoló nyelvalkalmazás még meg is támogat – az olvasó előtt óhatatlanul egy „belső égésű”, önreflexív struktúra rajza körvonalazódik. Mindennek a részleteken túl, a regény egészét is befolyásoló, a regény egészére is kiható következményei vannak. A regény szerkezetét alakíthatja egy spontán, intuitív erő, amely a kezdetektől a mű befejezéséig aktív. És alakíthatja egy minta, egy előzetes elképzelés megvalósításának a szándéka is. Az előbbi esetben a szerző az ötletből kicsírázó történetet és annak formálódó stílusát a születő matéria önmozgásából dekódolja, és a struktúrát engedi a kibontakozó szabályok szerint épülni és beteljesülni. Az utóbbiban a szerző a művet az önmagával kialakított és az önmagában kimódolt struktúrát megvalósítandó, olykor a végig mozgásban tartott szerkezeti súlypontokhoz tördelt történet és annak stílusa révén alkotja meg. Ez utóbbi változat esetében ez a pre-

kompakt minta a legfőbb struktúraformáló erő. Az előző esetben a mű akkor jó, ha a szerző intuitivitásával tölti be a feltároló szerkezeti tereket, és a mű akkor kész, ha a szerzőnek a cselekmény involválta történetet sikerült mindenütt a stílus patenájával a strukturális vázhoz kapcsolnia. Az így megalkotott mű öntörvényű és egész. A minta vezérelte mű, lett legyen bármily sikerült is, nélkülözni lesz kénytelen az öntörvényűség értelmében vett befejezett és kész mű érzetét. És jobbadán azért, mert a struktúrának határt szabó intuitív spontaneitás híján, a minta bármikor bővíthető vagy szűkíthető, anélkül hogy ezáltal maga a mű több, avagy kevesebb lenne. Ezért keltik az ilyen típusú művek inkább az abbahagyott, mintsem a kész, a befejezett mű képzetét.

Ha a befejezettség mint kritérium és a hozzá tapadó epikai jelenségek esztétikai minőséget befolyásoló tényezők, akkor azt mondhatjuk, hogy Jenei László munkája ebből a szempontból az abbahagyott művek kategóriájába sorolható. Holott szerzőnk esetében a beteljesülés szinte minden feltétele adott volt. Hiszen tudjuk, jegyezzük meg zárójelben, az igazán jó művek az intuitív spontaneitás hatását egy előzetes terv megvalósítása során érik el. Mi hibázhatott mégis? Korábban már utaltunk a *Szarvas*... hőseinek elméleti állapotára. Vélelmezzük tehát, hogy a túlzottan átpszichologizált esztétikum oldotta fel, mosta el a befejezettség határait.

Erdemes továbbá még azt is szemügyre vennünk, hogy a minden terhet hátán hordozó színvonalas textus integráló hatása ellenére, hogyan üt át rajta mégiscsak a műben munkáló groteszk és paradox viszonya. Föltűnt ugyanis, hogy a jellemek jellegadó, szerep- és történetkonstituáló

funkcióikon túl, paradoxális hatást is kiváltanak.

A három pilléren nyugvó történet főként boruló egét, akár egy triptichon, a cselekmény három változata tölti ki. A regény lineáris rendjét követve külön-külön is szemügyre vehetjük ezeket, s ekkor az azonos történetek eltérően megélt interpretációival szembe-sülünk. Am ha az emlékezet-triptichon tábláit egymás fölé helyezzük, akkor egy olyan háromdimenziós képet kapunk, melynek kontúrjait az eltérések és az azonosságok rajzolják ki. A műegészt sem elhanyagolva, de a struktúrára figyelve azt tapasztaljuk, hogy a mellékszálaktól, az estlegeségektől megtisztított, összevethetően azonos mozzanatok más-más látószögből ugyan, de mindkét esetben a regényidő történéseinek reáliákon túli groteszk voltát tárják elénk. A vágányozás, azaz a vasúti vágányok melletti céltalan séta, a testvéri vonzalom, a sógor és a sógornő liaisonja (nem liezon?), azaz a csábítás eseményei, a tüntetés mint a (kül)világ véletlenszerű betörésének hatása a családi kohézió képzelgések indukálta erőterébe, avagy az események forrponjtjaként lejátszódó vasúti baleset vagy öngyilkosság, ezek mind azok a viszonyítási pontok, amelyek ábrázolt mivoltukban a reális világ pandanjaként, egy regénybeli groteszk valóság hordozói. A lineáris és a dimenzionáló szemléletmód közti különbség ugyanakkor itt csupán annyi, hogy míg a lineáris összehasonlítás során a groteszk elemek inkább csak utalnak a paradoxalításra, addig az egymásra helyezett emlékképek dimenzionáló változata már fel is mutatja a groteszk valóság paradox lényegét. Mindezt a tüntetés eltérő megélése példázza a legszemléltetőbben, amikor is hősünk, az egyébként nével nem is illetett férj egy látomás, egy

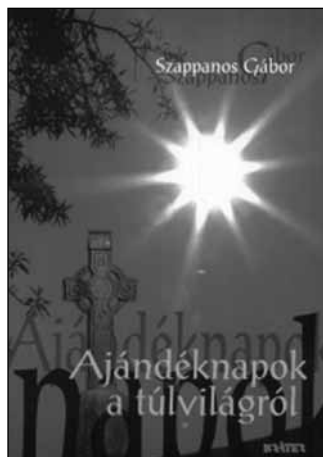
bibliai hölgy, Magdalai Mária csábításának hatására keveredik a tüntetők tömegébe. Anélkül van jelen, hogy bármihez is köze volna. Ez a triviális, a hétköznapokban mostanság egyébként gyakori jelenség, esetünkben a lineáris szemléletmóddal megjelenítve – a hős tudati állapotán, belső, groteszk világán át valóságosnak ábrázolt és a tényleges helyzete közötti ellentmondáson keresztül – tárul elénk és világít rá a szituáció paradox, ám az extremitás alkalmazása révén mégis elfogadhatónak minősíthető voltára. Azáltal azonban, hogy a fejezetek a jellemek köré szervezett részstruktúrák egymásba tükröztetett olvasatát adják, és a konstrukciónak így, ebben a többletet hordozó szerkesztettségében kínálják fel a további olvasatok lehetőségét, a dimenzionáló szemléletmód olvasatában egyúttal felkínálják a mű logikájától eltérő, a paradoxalitás kritikáját hordozó olvasat változatát is.

Az ábrázolt életkép ellentmondássága természetesen anélkül is nyilvánvaló, hogy a műalkotások társadalmi beágyazottságának szemléletével pillantanánk rá. Mivel a szerző is anélkül kacérkodik ezzel a látásmóddal, hogy különösebb affinitást mutatna iránta, ezért tiszteletben tartva a mű arányain, kompozicionális megoldásain keresztül tudomásunkra hozott beállítódását, végül mi is csupán annyit jegyzünk meg, hogy ezúttal is igaz, hogy a részletek groteszk voltán túlmutató paradoxalitás végső fokon a regény ethoszába kódolt üzeneten keresztül, magával a társadalmi gyakorlattal való érintkezés során (magában a társadalmi gyakorlatban) nyeri el igazi értelmét.

(Jenei László: *Szarvas a temetőben*. Jelenkor Kiadó, Pécs, 2006)

Bereti Gábor

## Ajándéknovellák az e világból



Szappanos Gábor harmadik novelláskötetét zömmel a halál utáni életnek szenteli, Krúdy Gyula szellemének ajánlva. Nagyon is élő fantáziájából történelmi hősök, irodalmi alakok, akár „lelkedző” szobrok pattannak elő, s teszik a dolgukat, hatnak az olvasóra, mintha mi sem történt volna. Szappanos Gábor, mintha mi sem történt volna az elmúlt 25 év magyar irodalmában, rendíthetetlenül (és jó tollal) mesél nekünk újabb könyvében, akárcsak előző köteteiben (*Apokrif történetek, Szárazbabódi dekameron*).

S úgy tűnik, neki van igaza. Mert hiába a koronkénti nagy nekibuzdulások az irodalom újraértékelésére, megújítására (akár az olvashatatlanságig vagy legalábbis az érdektelenségig), minduntalan visszatérnek az írók az eredeti formákhoz, nem kevert műfajokhoz és műnemekhez. Szappanos történetmondása átíveli a kísérletezési, irodalomszétzúzási és dekonstruálási kedv utolsó etapját, s erős „elbeszélő prózaként” kitaposott utat folytat. Továbbépítve a mikszáthi, Krúdy-féle,

móriczi, vagy akár Bólya Péter-i hagyományt. Mondhatnánk retrospektívnek, a jelen kihívásaival nem törődőnek, maradinak is ezt az elbeszélés-irodalmat, ám erről szó sincs. Mert, ha nem is feltétlen formai virtuozitása miatt, de témáiban a legmodernebb vonulatok közé sorolható, amely nem az írás lehetetlenségének bölcseleti mocsarában dagonyáz, hanem a művészi, általánosságban az emberi identitás kérdését feszegeti.

Az önmegtágadást (*Egy fiatal íróhoz*), a gyökértelen „gyökérséget” (*Bróker és hajléktalan*), s hogy valami pozitívot is említsek – az ősök és hősök megtartó erejét (*Mátyás atyja, az igazságos* és a szép-szomorú *Ajándéknapok a túlvilágról*) állítja elénk életstratégiaként, miközben az értékvesztő, értékvesztett világot felvilágosítja elherdált erényeiről.

A *Mátyás atyja, az igazságos* című kötetnyitó darabban Hunyadi János személyében a manapság bizonyosak számára kézlegyintéssel elintézhető magyar történelmi hagyománnyal szembesülünk egy nagyon is görbe tükrön át, amit a torz jelen állít nagyjaink elé. A *szobrok életéből* című írásban a félmúlt (féltörténelem) félidejéből a féligazságok Lukács Györgyének szobor-látomás-létével nézünk farkasszemet, mintegy figyelmeztetést dekódolva: újra itt vannak, képesek a feltámadásra. Az *úrnők országában szegény* Csőregh Márton esetében a vegytiszta művészet rácsodálkozó naivitása kap léket az S/M világ páncélozott erkölcsrombolójától. A Szindbád-novellák konokul újra- és újratestesülő toposz-hőse pedig az abszurdig fokozódó felhúsosodásban alul marad a hús-vér, ám lefokozott erkölcsű, érték-elvtelen és műétkü mai sokadalom életigyekezetével szemben (törtetés), s végül visszatér temetői öröklakásába.

Ezek a történelmi, erkölcsi karambolok mintegy szétzilálják az olvasót is. Felmerül a kérdés, van-e értelme erkölcsről beszélni egy erkölcsmentessé „vegytisztált”, atomizálódott világban. Szappanos Gábor válasza primer szinten: nincs, mert az efféle elavult lélek-fegyverekkel vértezett, feltámadott vagy csak a reáliákkal szembesült hősei legtöbbször vesztenek: szuverenitásuk veszik el a jelen kihívásaiban. Tehát az olvasó elbizonytalanodik, avagy bizonyosul. Ha a múlt értékei egy pillanat alatt semmivé lesznek a jelen centrifugájában, pörgésében, akkor minek a hagyomány? A destruktivitásában egyszerűsítő, bár kézenfekvő választól azonban belegondolással, figyelmes olvasással megmenthetjük magunkat... Azaz Szappanos Gábor szekunder válasza: a jelen levés győztese (S/M dominák, csöves-bűzben elélező bróker, az önmaga fiatalságába feledkező író) mind szájalmasak. Szájalmasak, mert vagy hagyománynélküliek (a bróker), vagy identitásvesztettek (az író), vagy erkölcsmentesek (dominák). Tehát ők csakis az itt és most követelményinek felelnek meg, nem támadnak föl a jövőben, ellentétben a történelmi hősökkel, az irodalmi toposz-alakokkal, „akik” képesek valami egyetemleges emberi értéket hordozni, és azt koronként felvillantani. Feltámadásuk csak az elfajzott jelen ideig-óráig ható varázslatai miatt hat nevetségesnek. Mivel ellenfeleik, akik pillanat-értékek hordozói, a sokat kárhozott Mammon-imádat, s a gyors, küzdelem nélküli érvényesülés laterna magicájába dobatnak, s innen centrifugálódnak ki az olvasó elé, aki még tudja Hunyadi történelmi jelentőségét, aki még érti Krúdy-Szindbád erényeit, aki még tisztában van a Csőregh képviselte művészetközponturn művészek tragikomikumával és sugallataival (lásd még – többek között – Ambrus Zoltán Midas királyát), tehát nem

téveszthető meg. Ráeszmélésre ösztökélő ajándéknovellák ezek, az e világ kétségbeejtő vészjelei...

A kötet csúcspontjai *A szobrok életéből*, *Az úrnők országa* (ez tulajdonképp részlet Szappanos Gábor *Csőregh Márton válogatott szenvedései és viszonytagságai* című, díjnyertes regényéből), a *Bróker és hajléktalan*, valamint fennsíkként fogható fel a három Szindbád-újragondolás.

A *szobrok életéből* nyugodtan felvezethette volna ezt a javarészt tematikus kötetet. A szobrok életre kelése már megkísértett minket az irodalomban (Pygmalion, Gólem etc...), ám egy politikai rendszer hosszúra nyúlt árnyú, meg-elevenedett monumentumai még nem borzoltak befogadói idegeket. E szobor-szimbolikából süt a valóság-üzenet. A jelenre süthető közelmúlt-billog ez, amely kilúgozza a feltámadás legnagyobb vonását – a szakralitást. Így él tovább az ideológia. Élő szobraink, marionettfiguráink újramozdulása kísért a marxista tanokért rajongó filozófus alakjában. (Már csak egy Che-póló hiányzik róla!) És, ha ezek a szobrok összedugják ércfejeiket, melyek elkerülték az olvasztókohót, sőt az utókor félreokítására kiállítottak, akkor nem értékeltünk át semmit, nem tanultunk semmiből. Főleg, hogy szoborparkjuk csak játszótéren egy jövő nemzedéknek. Ami abszurd, akárcsak e novella:

*„Lukács György mindenre számított, csak erre nem. Kérdőn tekingetett szoborról szoborra, Münnich mozdulatlanul állt, kinyújtott kezével vádlón rá mutatott, a tanácsköztársasági emlékmű permanensen rohant a forradalomba, Osztapenko egyre csak jött a zászlóval, de egy tapodtat sem jutott előbbre.*

*A filozófus rezignáltnan megállapította, hogy a tudatlanok mindig ellenségnek vagy legalábbis gyanús elemnek tekintik azokat, akik többet tudnak náluk. Úgy látszik, ez olyan természeti törvény, amit még a közös világnézet, a munkásmozgalom nyújtotta közös eszmerendszer sem képes feledtetni.*

*A Leninek, Marxok és Engelsek a többiektől kicsit hátrébb álltak, s mély hallgatásba burkolóztak – vagy mert a magyar elvtársak között nem akadt senki, aki hajlandó lett volna vállalni a tolmács szerepét, vagy mert nem akartak beavatkozni a magyar munkásmozgalom belügyeibe.*

*Lukács György hirtelen ordibálást, fülsiketítő csikorgást, macskaköveken kopogó patazajt hallott. Odapillantott, és rémülten látta, hogy a Kun Béla hergelte pléhtömeg már egészen ott van mellette, a szuronyok vészjóslóan merednek felé, s itt-ott vörös fény csillan meg rajtuk. »Lehet, hogy csak hallucinálok« – futott át az agyán, amikor észrevette, hogy borsónyi jégdarabok hullanak az égből. »Bizonyára csak a jég kopog a bádagon...«*

*Aztán hatalmas, vakító villanás, majd csattanás. Mintha ágyúgolyó robbant volna a forrongó tömegben. A pléhtömeg szanaszét röpült a földön, a levegőben megpörkölődött hús szaga terjengett. (Másnap az őt döglött sünt számolt össze.) Münnich hanyatt vágódott, kezével most az égre mutatott...»*

A kötetnyitó elbeszélést (*Mátyás atyja, az igazságos*) a történelmi hagyomány (Hunyadi) és az íróelőd (Mikszáth) előtti főhajtás, valamint a tematikából adódó, az előző két attitűdre reflektáló lehetőség – a feltámadás motívuma (*Új Zrínyiász*) alapozza meg. Mégsem gondolom a könyv csúcsteljesítményének. A jelen aktuálpolitikájába helyezett Nándorfehérvár-védők túlságosan didak-

tikus kalandjai és konfliktusba keveredése elveszik mind a paródia, mind a történelmi-politikai satíra ízét, élet.

Am, hogy ne fanyalogva fejezzem be ezt a recenziót, egy nyelvi csúcsteljesítményre hívnám fel a figyelmet, melyet *Az úrnók országában* tapasztalhatunk meg. A már említett regényrészlet teljes regényvalójában is megszólító próza. Az író tegezve terelgeti teremtményét a történeteken át. Ez amellet, hogy nyelvi izgalommal telíti a művet, egy bensőségebb író-hős-olvasó viszonyulást teremt, az omnipotencia egy újabb megnyilvánulását a narrációban, ami újszerű hitelességgel tölti fel az írást (az én-regény és a hagyományos elbeszélői struktúra határán), egyszersmind összeköti az írói (lét)szándékot a tárgyiasult kivetítettséggel – a művész antihős figurájával.

(Szappanos Gábor: *Ajándéknapok a túlvilágról*. Budapest, Kráter Műhely Egyesület, 2007)

Novák Valentin

## A kártyavár mindig összedől?



Lukáts János *Börtöncella a kártyavárban* című elbeszéléskötete a Mundus Magyar Egyetemi Kiadó jóvoltából jelent meg 2005-ben az Új Irodalom sorozat keretei között. Lukáts János már 1990-ben felhívta magára a figyelmet, amikor napvilágot látott a *Fidibusz, a templom egere* című műve. A következő írásra bár 12 évet kellett várni, ekkor azonban egyszerre két regényét is kiadta, az *Ikárosz és a tenger*, valamint a *Borgulya vándorcirkusz* címűeket. 2003-ban megjelent újabb két könyve, *A négy lábú kapitány* és *Az öreg Will*. Ezekből az előzményekből sok ötlet merített az író, s felhasználta őket a *Börtöncella a kártyavárban* című kötetben. Ezért lehetnek ismerősek az egyes történetekben a szereplők nevei vagy épp a helyszínek, netán az alapszituációk.

A *Börtöncella a kártyavárban* már első ránézésre is izgalmakat rejt magában, hiszen valamiféle megfoghatatlan, látszólagos képtelenséget tükröz a cím. A metaforikus tartalom megfejtése azonban korántsem egyszerű feladat, még akkor sem, ha elolvastuk a kötetet. Ha az érzelmek felől közelítjük meg a jelentést, akkor a börtöncella a rabul ejtett szív megtestesítője, a kártyavár pedig magát a szerelmet szimbolizálja. Ebben az esetben indokolt a címlapon szereplő, a francia kártyából kiragadott kőr dáma. De asszociálhatunk az életre is, melyet a címadó novellában olvasott sorok támasztanak alá: „Ami a kártyavár lényegét illeti [...], az maga a varázslatos bizonytalanság. Vagy inkább a biztos tudat, hogy a kártyavár előbb-utóbb összedől. [...] Mert, ha összedől kártyavárak szegélyezik az ember életútját, az természetes dolog, mivel a kártyavár

összedől. De ha nem dől össze, akkor csalatkozunk a legfőbb igazságok egyikében [...], amiben pedig nem csalatkozhatunk, mert ha csalatkozunk, és a kártyavár nem dől össze, akkor az igazságaink, a törvényeink dőlnek halomra, akár a kártyavár!” A kártyavár az emlékezet szimbólumaként is értelmezhető, miszerint a kártyavár addig áll, amíg emlékezünk, s ha már nem, akkor összeomlik. Erre utal a *Nagy asszonyok kis barátja* című novella is: „És a régi reklámok ott lapulnak az új plakátok alatt? Ott rejtőzködnek, szinte beleépítve a falba? Ott! Egészen addig, amíg nem lesz túl vastag a papírréteg, mert akkor jön a takarítóbrigád, és levakarja az egészet.”

A *Tisztelet a Süllyesztőnek* címet viselő előszóban olvasott megszólítás kissé degradálóan hathat ránk, de a végére a szerző megindokolja korántsem megszokott szóhasználatát: „Tisztelet a Süllyesztőnek! Nem azért, mert elnémitott, nem azért, mert gyávává tett. Hanem mert megőrizte a bizonyítékokat. Hosszú volt a büntetés, kegyetlenül hosszú. És nincs elévülés! Ha közben kiemel a végzet erről a parkoló pályáról, amelyre állított, most mit olvasnának? Az előszó helyett legföljebb nekrológot. Még elgondolni is rossz!”

Az elbeszéléskötet áttekinthetőségét kissé akadályozza az előszó után betoldott tartalomjegyzék, azonban ez csak még inkább nyomatékosítja a 33 novella egységét. A 33-as szám nemcsak szerkezetileg játszik fontos szerepet, hanem a történetekben is gyakran visszatérő szám. A címadó novellában például a kártyavár 33 elemből áll. Jogosan merülhetnek fel bennünk azok a kérdések, hogy egyrészt egy páratlan lapszámból hogyan épülhet vár, másrészt a magyar kártyajátékokat 32 lappal játsszák, az üres pótlapot sosem használják fel. Ez egy bizonyíték arra, hogy az élet nem játék? Vagy figyelemfelhívás arra, hogy mi vagyunk a pótlapok, akik bármit helyettesíthetnek? Az író nem véletlenül helyettesíti ezt a 33. lapot egy megszemélyesített bábuval: „[...] Igen, ez a bábu, amelyet harmincharmadiknak a felpakolt kártyalapok tetejére állítottam, az messzebbre lát, mint amelyik az égbe ácsolt pakli mellett a földön hever. [...] Alatta ott a tudat: hogy egy kártyavár tetején áll!” A Pygmalion-effektus egyébként többször is megjelenik a novellák olvasásakor, többek között amikor életre kelnek a „triumphos plakátnők” vagy a kirakati bábuk.

A harmas számon kívül a hetes is többször előfordul, mint például *A Hófehérke-dossziéban*, ahol hét kisebb történetet olvashatunk. Ez az elbeszélés egy hivatalos levélként indul, de a végére mintha naplójegyzéssé változna. Gyakran nem tudjuk, hogy a hét kisebb fejezetben ki az elbeszélő, s kiről is szól pontosan a történet, könnyen tűnhet zagyva mesének, azonban ha kicsit mélyebbre ássuk magunkat, rájövünk, hogy ezek gyakorlatilag a *Hófehérke* kiragadott részletei más, mai, hétköznapi történetekbe ágyazva.

Az elbeszélő az első oldaltól az utolsóig szerepet játszik. Hol egy nyugdíjas némettanárként tűnik fel, hol egy szünidei történeteket író kisfiúként, de előfordul, hogy elrugaszkodik a valóságtól, és Ikarosz, Noé vagy épp Julianus barát bőrébe bújik. Változó helyszínek és témák, eltérő nézőpontok, különböző generációk, különféle korok tarkítják és gazdagítják az elbeszéléskötetet. Mindjárt az első elbeszélésben érezhetjük a modern kor és a régi világ közti szakadékot, amikor a zenélő elektromos hirdetőtábla felváltja a papírra vetett hirdetést, amikor a nagy igények kiszorítják a kicsiket, amikor a multicégek bekebelezik a kisiparosokat.

Feltűnően sokszor jelennek meg különböző nőalakok a történetekben, így a plakátnóktól a boszorkányokon keresztül a tündéreken át az apácáig sokféle nőalakkal találkozhatunk. Ugyanez a helyzet az állatokkal is, hiszen lovak, ege-  
rek, gyíkok, farkasok, kutyák, sőt elefántok is központi szereplőkként tűnnek fel az egyes történetekben, ennek azonban már voltak előzményei, hiszen a szerző több állatmesét is írt korábban.

Lukáts János a gyakori nő- és állatmotívumokon kívül nagyon kedveli a beszélő neveket is, amelyek vidámabbá teszik az egyes történeteket. Így olvashatunk a Sivár utca 70/c kietlenségéről, vagy a körmondatokban beszélő Szaftos gyártásvezetőről, vagy Kisminóról, aki a Nagyminó, azaz Minotaurus fia, de sok más játékos névvel is találkozhatunk.

A címekből az is kiderül, hogy vannak kisebb elbeszélések, melyek szorosabban összetartoznak, ilyen a *Szünidei elbeszélések*, valamint a *Két apokrif* is. Ez utóbbi két elbeszélésre oszlik, és látszólag egy-egy bibliai történetet interpretál, de hamar rájövünk, hogy jórészt csak a szereplők nevei egyeznek a Szentírás történeteivel. Az *édenkerti* ebben például az elbeszélő Ádám és Éva kutyájaként jelenik meg, s ő próbálja megakadályozni a bűnbeesést. Azonban ebben a történetben a kutya lelkivilága, érzelmei játsszák a központi szerepet, s nem az események a fontosak. A másik „apokrif” tulajdonképpen egy tanmese Noéről és a bárkájáról, ahol Noé győzedelmeskedik a hajóját bitorlók felett. Hasonlóan a *Hófehérke-dossziéhoz* vagy a *Szabad vagy Ikarosz...!*-hoz, a szerző itt is megmásítja a történeteket, s azzal, hogy maivá változtatja a mitológiát, még inkább hat ránk, még közelebb érezzük magunkhoz a leírtakat.

A kötet végére bejártuk a világot, láttuk a generációk közötti, a kulturális, társadalmi rétegbeli különbségeket. Láttuk, hogy az emberek lehetnek kedvesek, mogorvák, őszinték, álnokok, érzelmeseek, kiégettek, odaadóak, kegyetlenek, adakozóak és kapzsik. De az tény, hogy a kártyavár tetején állunk az üres pótlap helyén, és mi vagyunk a paklik 33. lapjai, az üres pótlapok, a bábuk, a tabula rasák. Velünk lesz a pakli teljes egész, nélkülünk félkész a vár. Az összes történet az érzelmeinkre hat, s hiába repültünk időben az ókortól az újkorig, lehet, hogy sok minden megváltozott, ám valami nem: mindig lesznek rosszak és jók, mindig lesz félelem és szeretet, és mindig lesznek bizakodók és kiábrándultak. Ennek tudatában lép fel az író, aki hisz a leírt szó megváltó erejében.

(Lukáts János: *Börtöncella a kártyavárban /elbeszélések/, Budapest, MUNDUS, 2005)*

Nagy Ildikó